

EUROPEAN UNION

EUROPEAN REGIONAL DEVELOPMENT FUND

INVESTING IN YOUR FUTURE!

GOVERNMENT OF ROMANIA

GOVERNMENT OF BULGARIA

**PROJECT “DANUBE - I CAN HEAR YOU AND I WILL NOT
FORGET YOU,
I CAN SEE YOU AND I WILL REMEMBER YOU,
I CAN RECREATE YOU AND I CAN UNDERSTAND YOU”**

**STUDY ON THE DEVELOPMENT
OF POTTERY IN THE CROSS
BORDER REGION DURING
DIFFERENT ERAS -
PREHISTORY, ANTIQUITY,
MIDDLE AGES, MODERN TIMES
AND MODERN AGE**

www.interregrobg.eu

The content of this material does not necessarily represents the official position of the European Union.

ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ ФОНД ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ
ИНВЕСТИРАМЕ ВЪВ ВАШЕТО БЪДЕЩЕ!

БЪЛГАРСКО ПРАВИТЕЛСТВО

**ПРОЕКТ „ДУНАВ - МОГА ДА ТЕ ЧУЯ И НЯМА ДА ТЕ ЗАБРАВЯ,
МОГА ДА ТЕ ВИДЯ И ЩЕ ТЕ ЗАПОМНЯ,
МОГА ДА ТЕ ПРЕСЪЗДАМ И ДА ТЕ РАЗБЕРА”**

**Проучване за развитието на
керамиката в трансграничния
регион през различните епохи -
Праистория, Древност, Античност,
Средновековие, Ново време и
Съвременна епоха**

www.interregrobg.eu

Съдържанието на този материал не представлява непременно официалната позиция на Европейския съюз.

I. Керамиката, многохилядна концепция. Изкуство в изгоряла земя.

Керамиката (от гръцки *κεράμιον* Keràtion) е материал, получен чрез моделиране и изпичане на глината. Същото наименование е дадено и на изкуството и на техниката на изработване на предметите чрез моделиране и изпичане на глината, наречено и керамично изкуство, както и предметите от глина, изработени чрез хомогенизиране на пластмасовата смес, моделирането, декорирането, емайлирането, изсушаването и изпичането ѝ.

Художествената обработка на глината е много стара. В една пещера в Китай са открити много керамични парчета на възраст, изчислена на 17.500 - 18.300 години. Керамиката е използвана за първи път преди 26.000 години, от ловците-събирачи в Моравия.

Праисторическите култури по българските земи и ареала по картите се открива в южната част на днешна Румъния, включващи неолитната култура Хаманджия и културата Винка (6-3 в. пр.Хр.), енеолитната култура Варна (5 в. пр.Хр.) и културата на бронзовата епоха Езро. Хронологията Караново служи като шаблон за по-широката праистория на Балканите.

Културата Хаманджия е неолитна култура от IV-II в. пр.Хр., наречена така по старото селище *Хаманджия* в селска община Истрия, Добруджа. Тази култура се развива на днешната територия на Румъния и в един късен етап на територията на България (в района на Варна и Бургас) и от време на време североизток от Дунав.

Южната част на окръг Олт е територията, на която се развива културата Въдастра. Тази култура се развива през първата половина и началото на втората половина на 4 хилядолетие пр.н.е., епохата на средния неолит, бидейки наречена на името на селска община Въдастра в окръг Олт.

Керамиката е с най-голямо значение сред археологическите източници за характеризирането на дадена култура, заселване, ниво на цивилизация в даден момент.

Керамиката от Въдастра представлява истинско свидетелство за запазване модела на живот на традиционното общество, занимаващо се главно със селско стопанство и практикуващо битови занаяти.

Грънчарите на културата Въдастра са оставили най-съвършените комплекси от изрязана керамика и инкрустирана масивно с бяло вещество, заедно с културата Кукутен, представляват най-висшият израз на декоративно изкуство на керамика от неолита в цяла Европа.

В хода на своята еволюция културата Въдастра достига висока степен на развитие, подчертана между другото и от постиженията в областта на антропоморфното изкуство. Срещаме както орнаментирани, така и неорнаментирани фигури.

Керамиката е считана за едно от първите възникнали изкуства и развити от човека и се радва на истински култ във всички човешки цивилизации.

Обработката на глината, с цел изработването на домакинските уреди и на предмети с преобладаваща декоративна стойност създава на територията на Румъния, още през неолита, първата и най-важна «местна промишленост». Бидейки една от най-старите форми на изразяване на това, което днес наричаме «популярно изкуство», керамиката, чрез своите продукти, е участвала в социалния живот на обществото, участвайки пряко в ежедневието на човека. Също така важна роля тя играе и в големите събития, които бележат човешкото съществуване, от раждането до смъртта. От тук се заражда и една специална символика на тенджерите и съдовете като цяло, свързана с формата и материала, от който са изработени, с тяхното съдържание, както и в зависимост от тяхното обредно или практично предназначение.

Обединявайки три основни групи, черна керамика, червена емайлирана керамика и червена неемайлирана керамика, народната керамика представлява огромен репертоар от форми и орнаменти, детерминирани от работните техники, както и от използването на компонентите, адаптирани към различните нужди на домакинството.

Многохилядолетният занаят на грънчарството възниква от необходимостта от ежедневието приготвяне и съхранение на храната, както и от това на задоволяването на магическите или ритуални практики от земеделските производители, заселили се по тези земи. Продължителността на един привидно крехък материал, керамиката свидетелства за нашата приемственост на тези места. Междувременно, тя губи предимно символично-ритуалната си функция, практическата функция се предава на продуктите на местната промишленост, но продължава да устоява и днес функцията на естетическата керамика.

Суровината, използвана в грнчарството е обикновено глина. Най-широко разпространената и използвана глина в грнчарството е така наречената жълта глина. Колкото повече се намира на повърхността на земята, толкова повече е пясъчна и колкото по-дълбоко се намира, толкова е по-глинеста. Подготовката на материала включва повишаване на качеството му в няколко операции: глината се чисти от чужди тела, нарязва се, оставя се да кипне и се меси (за хомогенизиране на глината). Обикновено, съдовете се изработват с помощта на грнчарско колело, освен репликите на културата Въдастра, които са направени от усукани ленти от глина, залепена и шлифувана с вдигането на съда.

Хроматиката на керамичните съдове запазва древни традиции. Червената керамика от югозападната част на страната е с римски произход, а жълтата, зелената и бялата от различни центрове показва византийски традиции. Така че, не можем да забравим голямото влияние, което е имала римо-византийската керамика върху емайлираната, традиционна керамика с декор изработен в техника "sgraffito". Тя е, освен това, продължение на сграфитаната керамика от типа „Kuty”.

Естествено, орнаментиката през цялото време е била едно от основните занимания на грнчарите. Казано е, че един съд е наистина хубав, когато всички негови компоненти са съчетани с нашия вкус и с целта, която има съответният съд: форма, цвят, повърхност и декоративен мотив. Декорирането може да стане чрез задълбаване на повърхността на съда, чрез щамповане или рисуване.

Вярно е, че продуктите на този занаят са били използвани главно в храненето, но керамиката е била използвана и за декоративни цели, в строителството или за определени ритуали. Селското жилище включвало голямо разнообразие от керамични съдове: саксии, делви, чаши, купички, паници, тенджери за съхранение на мляко, огромни тенджери, в които се приготвяла храна за религиозни фестивали, вази и т.н. Емайлираните съдове, богато украсени и красиво оцветени, също се използват за практически цели, но също така и при интериорната декорация.

II. Керамика.

III. 1. Праистория и античност

Праисторическите култури в българските земи включват неолитната култура Хаманджия и културата Винка (6-3 век пр. Хр.), енеолитната култура Варна (5 век пр. Хр.) и бронзовата епоха на култура Езро. Хронологията Караново служи като шаблон за праисторията на целия балкански регион.

Културата Хаманджия е неолитна култура от IV-II хил. пр. Хр., кръстена на старо село Хаманджия в областта Истрия, Добруджа, днес село Бая, окръг Тулча.

Тази култура е развита на днешната румънска територия и в една късна фаза на българска територия (в област Варна и Бургас) и спорадично на североизток от Дунав.

Пую Хашоти, професор от катедрата по археология, древна универсална история и история на румънците към Факултета по история и политически науки в Университета «Овидиус» Констанца, в своя труд «Неолитната епоха в Добруджа», публикуван в Констанца през 1997 г., твърди, че тази култура възниква на територията на Добруджа, по произход е източно средиземноморска, развива се в течение на втората половина на V хилядолетие пр. Хр.

и началото на следващото хилядолетие, и е разделена на няколко етапа: най-ранният етап на проява на културата Хаманджия е кръстен Меджидия, бидейки съвременен с напредналите етапи на културата Дудеш; средният етап на културата Хаманджия се нарича Головица и е съвременен с фазата на Болинтиняну на културата Боян; следващите етапи са етапите на късния енеолит, като Чамурлия и Мангалия.

Книгата «История на Румъния», Том I (Наследството на древните времена), отпечатана в Енциклопедичното издателство в Букурещ през 2001 г. отбелязва, че хората в общността Хаманджия са се

занимавали с лов, риболов, но и растениевъдство или животновъдство. Произвеждали са си и керамични съдове.

Характеристика на културата Хаманджия е керамиката. Повечето съдове, принадлежащи към тази култура, са направени от паста (глина), смесена с натрошени черупки или фин пясък. Специалистите определят два етапа на културата Хаманджия: първият етап е представен от керамика с по-ниско качество, примитивно украсена с барботина¹, а във втория етап имаме керамика изработена от фина паста с черен цвят, с гладка полирана повърхност.

Най-разпространените форми на културата Хаманджия са съдовете с цилиндрична шийка и изпъкнал корем, паници, купи, чаши, и т.н. Най-честият начин на украсение на тези съдове се състои в украсяване с барботина през разрези или инкрустаци с бяла материя и много рядко жълта.

Керамичните фигурки (идоли) са представени като цяло от женски фигурки, те са много по-многобройни в сравнение с други цивилизации на средния неолит в Румъния и на Балканския полуостров. В рамките на керамичните фигурки имаме два вида идоли, а именно: изправени идоли и седнали идоли. За представителна за тази култура се счита статуята на мъж в седнало положение, наречена "Мислителят" и открита в Чернавода. Мислителят от Чернавода (не е единствената известна статуя по рода) е станала известна с името "Мислителят от Хаманджия".

Мислителят от Хаманджия е на практика комплекс от две статуи: *Мислителят* и *съпругата* му. Мислителят е човек, седнал на столче, съответното столче е много добра реплика на неолитните каменни столчета. Мъжът е поставил лакти на коленете си и е подпрям главата си с ръце (статуята е силно стилизирана и не предава никакви данни за възрастта или статуса на Мислителя). Мислителят е придружен от също толкова стилизиран женски вариант. Тя не седи на стол и държи и двете си ръце на единия крак. Предполага се, че двете статуи образуват двойка.

Според някои хипотези, "Мислителят" е вероятно бог на растителността, а жената - богиня на реколтата, както твърди проф. Йон Скурту в "Румъния - Развой във времето и пространството", публикувана в Енциклопедичното издателство в Букурещ през 1996 г.

През 2000 г. статуята от Хаманджия бе определена от международна комисия, като един от 10-те артефакти на земната култура, който би следвало да представлява нашата планета. Тогава бе казано, че "Мислителят" трябва да бъде един от символите, които да бъдат изпратени в космоса за евентуална среща с извънземна цивилизация.

Културата Хаманджия е свързана с население идващо от Анадола, както твърди Думитру Берчу в книгата "Културата Хаманджия", публикувана в Букурещ през 1966 г.

Хаманджия е най-старата неолитна култура в Добруджа. Тя е извървяла дълъг период на цъфтеж, който е удължен до раждането на понтийския вариант на културата Гумелница, повлиявайки и нея. Ранните етапи на културата Хаманджия са синхронизирани от археолозите с еволюцията на културите Криш и Боян.

¹ **Барботината** е разредена витрификационна паста, с която се лепят орнаментите и дръжките върху керамичните предмети, съответно слой от мека глина приложен върху повърхността на керамичните съдове, преди изпичане, с цел намаляване на порьозността. Основно, **барботината** има чест характер в керамичната обработвателна технология, но чрез своето разположение има и декоративен характер. Тази техника на украсяване на керамиката се разделя на две категории: *неорганизирана барботина* при осъществяване на грапава повърхност и *организирана барботина* или на *черти*, когато с помощта на пръстите се създават различни линии, издатини или други декоративни мотиви.

Културата Винка, носеща името на селище по Дунав, по-долу от Белград и което е известно с името Турдаш-Винка (Турдаш на Муреш, близо до Оръщие), се появява през втората половина на стария неолит (прибл. 5.500-3.500 г. пр.Хр.). В Банат и в Олтения, в близост до центъра за разпространение на културата Винка, констатира по-наситено живееене на хората на новата култура. В Трансилвания се познават по-добре откритията от Нандру (Вале), до Хунедоара, тези от долния хоризонт на културния пласт от Турдаш, на Муреш, както и тези от „Новият свят“ (Алба Юлия) и Тъулаш (Дева). Констатира се, че в централна Трансилвания, самата техника на рисуване в културата Криш-Старчево издържа и след формирането на новата култура Турдаш-Винка, навлизайки този път и в нейния инвентар.

В Трансилвания сега се осъществява контакта между носителите на културата Турдаш-Винка и тези на старата фаза на културата Тиса, която на свой ред абсорбира оцеляването на Криш-Старчево. Елементите на културата Тиса стигат до самата Винка и в Олтения, в средата на същата

култура Винка. Аспектът Турдаш-Винка на запад от Железни врата и в югоизточната част на Унгария е наречен също и „Културата на Банат“, който има също -, както и аспектът в Трансилвания - много тесни връзки с фонда Криш-Старчево.

Същото органично развитие, постепенно, от фонда Криш-Старчево и същото абсорбиране на късния мезолитен субстрат са констатирани не само в Олтения (Фиера-Клянов, Вербичоара, Вербица), но и в Дудещ (Букурещ), където е открито заселище тераса,

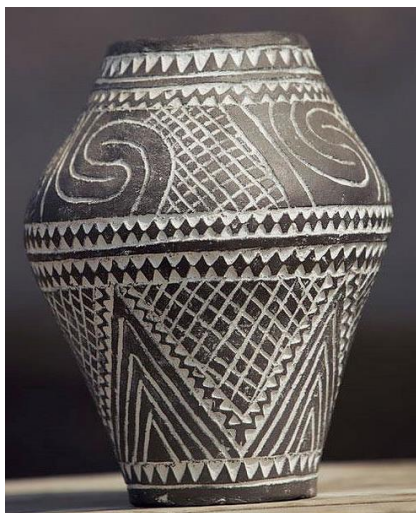
съдържащо археологически следи, които документират около столицата присъствието на местен аспект на голямата площ, населявана от носителите на културата Турдаш-Винка.

В керамиката продължава да се използва процеса на смесване на плевка в пастата на съдовете, но се практикува и сместа с фин пясък. Основните форми на керамиката са купите с висок крак и празнота във вътрешността, паниците, сред които някои са имали на рамото украса в жлеbove, както и съдове с формата на два правилни пресечени конуси. Продължават да съществуват олтарите с крака, които са се

развивали в предходната култура. За украса на съдовете се използвала техниката на разрязване, както и техниката „на плисетата“ (много фини жлеbove), с произход от югоизточния Ориент. Като характерен декоративен мотив се е използвала лентата, запълнена с точки.

В хода на развитието на културата Турдаш-Винка, се генерализират дисковете и глинените тежести, доказателство, че преденето и тъкането се развиват доста добре.

Освен примитивното отглеждане на растенията, особено на обикновената машина (*Triticum vulgare*), се практикувало отглеждането на домашните животни. Във връзка с култа към плодородието се развива богата антропоморфна и зооморфна глинена пластика.

Културата Гумелница е име, дадено от археолозите на неолитна култура от втората половина на V хил. пр.н.е., чийто ареал на разпространение обхваща Мунтения, на мястото на бившата култура Боян, Добруджа (на територията, заето преди културата Хаманджия), както и Буджякул. На юг заема по-голямата част от България, както на север, така и на юг от Балканите (позната под името Кочадермен-Караново VI), достигайки до Егейско море на север от Гърция.

Културата Боян, култура на средния неолит и наскоро, отчасти съвременник на културата Хаманджия и разделена на четири етапа, от които последният, наречен Спанцов, датира от първата половина на V хил. пр.Хр.

Културата Боян предхожда културата Гумелница и датира от неолитната епоха, а първите фрагменти тип Боян са открити от G. Westen през 1867 г., по повод на разкопките, извършени в близост до с. Бръдуч в окръг Брашов.²

Така започва първият период в историята на изследванията относно културата Боян, който приключва през 1923 г., когато са открити (от Раду Вулпе и Владимир Думитреску), заселището Боян А.³

Културата Боян покрива доста ограничена географска зона по време на ранния етап (Мунтения), после територията се разширява особено по посока на Черно море, докато припокриване на арията на културата Хаманджия в Добруджа. Културата в България е позната под името Марица.⁴

В началото, заселищата са доста скромни, разположени по тераси и долини. В развитите етапи, последователното обитаване на едно и също място и в по-добре организирани заселища, понякога укрепени, дава живот на tell-овете, които са били често заемани отново по времето на културата Гумелница.

Керамиката, характерна за културата Боян, е украсена с геометрични мотиви, реализирани чрез ексцизия, след това напълнени с бяла паста, подобни в това отношение и на културата Въдастра в южната част на окръг Олт.

Заселищата от типа „tell“ от този период са разположени в добре защитени, по естествен начин, обикновено в крайречните гори, в близост до терасите или по склоновете им.

Еволюцията на културата Гумелница-Кочадермен-Караново VI завършва прогресивно с пристигането по Дунав на племената от културата Чернавода I, смятани от много учени за първите индоевропейци. Ако еволюцията на културата Гумелница свършва внезапно в тази област, тя продължава в продължение на най-малко един век в други области чрез фазата Гумелница Б.

² Еуджен Комша, *История на общността на културата Боян*, Академично издателство, Букурещ, 1974, стр.9

³ Стериан Ана, *Културата Боян*, Университет „Александру Йоан Куза“, Яш, 2010

⁴ France - Le ministère de la culture et de la communication, *Cultura Boian*

Прилики и влияния възникват разбира се между неолитните култури на днешните територии на България и Румъния днес. Неолитната култура от първата половина на 5-то хилядолетие пр.Хр. се развива през три фази: Малу Рошу, Фундени и Черника. В първата фаза общностите са живели в района между Мостищеа и до отвъд Десньцуй. Във втората фаза, заселищата се простирали от долното течение на Сирет до Десньцуй, за да може в третата фаза ареалът им да се ограничи между Жиу и Мостищеа и в съответстващата област в Северна България. Заниманията на хората от Дудещ били същите като на тези от културата Хаманджия: отглеждане на растения, развъждане на домашни животни (особено едър рогат добитък), лов, бране на плодове и т.н.

Утилитарната керамика е моделирана главно от каша, смесена с много плява. Често употребяваните съдове са буркани, украсени с барботина, алвеоларни и видни пояси, рядко с издълбавания. Съдовете от втората категория (крушовидни и други) имат украса съставена от ленти със сенчеста повърхност, разположена на стъпала, и от спирали от връзани линии. Съдовете от фина паста, във формата на чаши и кастрони били сиви или черни, с полирана повърхност и орнаменти с групи от канали. Тази категория ще остане в употреба до края на късния неолита в югоизточната част на страната ни.

Открити са и някои антропоморфни фигурки, изобразяващи женска фигура, обикновено седяща на колене и, по-рядко, изправена. Пластиката на Дудещ има тесни аналогии в северозападната част на Мала Азия. Доказан е паралелизъм във времето до края на културата Старчево-Криш, със средните и късните фази на линейната керамична култура, с една ранните фази Турдас, с културата Чюмеш. Повечето елементи на културата Дудещ е фон, на който е разработена култура Боян.

II. 2. Керамиката на Балканския полуостров.

Прилики и разлики.

Керамиката е един от най-важните продукти на човешката мисъл и работа, осъществен от началото на еволюирания етап на неолита в средата на VIII хилядолетие пр.Хр., дори и това, че антропоморфни и зооморфни фигурки, направени от сурова глина, са изработени по време на последната възраст на гетите в Европа (Wurm III) в Долна Вестония (Моравия, Чехия) и Tuc D'Adoubert (Ariège, Франция), в културата Jomon (Япония) или в неолитните прекерамични фази PPNa (в Mureybet-Сирия) и PPNB (Munhata-Израел, Aswad II, Ghoraife-Сирия, Ganj Dareh-планината Загрос/Иран). От материална гледна точка, керамиката е изобретение класифицирано в категорията на пиротехнологиите, които маркират дълбоко ежедневието и последващото развитие на човешките общности, служейки както за складиране и подготовка на храната, чрез често варене, съхраняване на водните ресурси, транспорт на хранителни течности, мерки за зърнените култури, както и при някои религиозни процесии, като свещени съдове и принадлежности за поклонение, или за разкрояване на домакинската среда, за естетически, художествени, духовни цели. Понякога, връзаната или боядисана декорация на някои съдове отразява елементите на живота и мисълта неолитните и еолитните общности, които могат да се тълкуват като пиктографско писане, начално. Керамиката е резултат от сложни техники и изкуства, преработващи глини, в резултат на които се получават ,чрез хомогенизиране на пластмасовата смес, моделирането ѝ, декорирането, сушенето и изпичането ѝ, различни предмети, особено домакинска посуда, широко използвана в праисторията и историята. Археологическите и/или праисторическите изследвания установяват, че чрез различните си категории, форми и декорации, в комбинация с други артефакти, керамиката е важен археологически език, културен маркер, въз основа на който се пресъздава историко-културният профил на населения и общества, както и времевото им развитие и интеграция.

Неолитът на Балканите

До средата на шестото хилядолетие преди Христа, на територията на Югославия, Източна Унгария, в България и Румъния (Долен Дунав), се развива нова културна неолитна група. Тази култура е наречена с различни имена в зависимост от мястото, където са намерени, въпреки че няма значими разлики между тях: Старчево в Югославия, Караново в България, Корос в Унгария и Криш в Румъния.

След разкопките в Лепенски вир, който е важен археологически обект от мезолита, разположен в центъра на Балканите, в Сърбия, се зараждат някои съмнения относно тесалийския произход на тази култура.

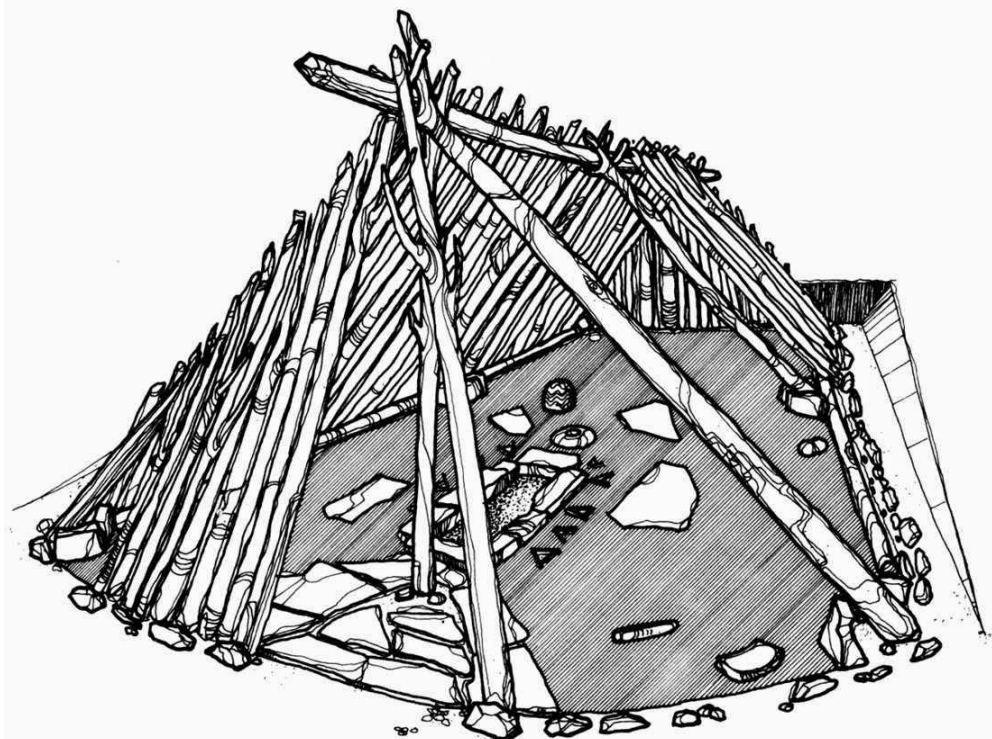
Има няколко нива на жилища ловец/берач, професии, от които са зависели сроковете на тези типове заселища, както са зависели и от количеството на ресурсите в околността. Все още не е намерено доказателство и съществуват много противоречия, свързани с атестирането на производството на храни, което да докаже тази култура.

Въпреки че заселището Лепенски вир е датирано шест хилядолетия по-рано, само от 5500 г. пр.Хр., се появяват керамиката и производството на храни, приравнена и до културата Старчево/Караново, която е обявена за културен момент.

Старчево/Караново I / Корос (5.500 пр.Хр. - 4500 пр.Хр.)

С промяната в икономическата активност също се променя и типът жилище, като става правоъгълно, със стени от кал и покрито с клони. В България, те също носят известност като приложение.

В село Караново са открити около 18 къщи, които позволяват изчисляването на броя жители на между 75 и 125 души. Къщите са били групирани и разделени от главен път и заобиколени от палисади, т.е. укрепителни елементи, използвани в по-старите защитни укрепления, съставени от дебели и дълги колове, забити в земята, свързани помежду си с леки греди или клони на дървета, клонки на храсти.

Откритата тук керамика е боядисана в червено на бял фон, в началото. Тази културна група е поддържала бизнес отношения със своето обкръжение, от Украйна до Егейско море през Тесалия и Далмация.

Някои изследователи предполагат, че от средата на V хилядолетие, поради контактите с Азия, се е увеличила и степента на приемственост. Тези култури са наречени Веселиново (Караново II и III) и Винка - която продължава културата Старчево. Керамиката се променя, формите ѝ са по-сложни, появяват се съдове с крак, с допълнение и дръжки, а повърхностите са изработени по-внимателно и лакирани.

При Винка (до Белград) е намерена керамика с лъскава черна повърхност, със сложни форми, идоли с бадемови очи, глинени печати и предполагаеми азбучни знаци, както и множество предмети от мед.

Културата Караново

Културата Караново датира от неолита. Открити са тридесет нива на обитаване, едно над друго.

Еволюцията на керамиката е забележителна, като тя може да се види в различни слоеве, доколкото се преминава от суровата керамика суровини (в долните слоеве) до най-повърхностните, които са с геометрични шарки в много по-рафинирано черно, и бяло, дори покрити с графитен прах⁵.

Слоеве Караново се използват като хронологичен система на праисторията на Балканите:

- Караново I: ясно влияние на групата Старчево и Корос-Криш.
- Караново II: първо неолитно изходно ниво.
- Караново III: среден неолит, с полирана керамика.
- Караново IV: представя нивата, свързани с Калояновен.
- Караново V: керамика, рисувана с графит и изрязана.
- Караново VI: керамика, рисувана с графит и медна металургия.
- Караново VII: начало на бронзовата епоха (3300-2700)

Керамиката е едно от най-великите изобретения на човечеството. Разнообразието от форми и видове е огромно в целия свят и дефинира различни култури, в зависимост от характеристиките им. Керамиката е просъществувала до днес бидейки по-устойчива от други органични остатъци, като кожата, дървото или костта. По този начин керамиката е можела да дава информация от далечните времена на културни групи, които са оставили много следи.

Керамиката може да ни даде информация и за културното ниво, достигнато от даден народ, за конфигурацията на обществата и народите. Чрез устойчивостта на огън и на ерозия, керамиката е отлично доказателство за всички култури.

Произходът на керамиката не е известен, но, със сигурност, тя се е зародила като любопитство, като експеримент. Моделирането на глината е много старо, но употребата на топлината, за да се промени химичната ѝ структура е през неолита. С промяната на химичната структура, водата в глината се освобождава чрез топлината, така че не губи формата, която майсторът ѝ е придал.

Всички предмети от глина са изработени ръчно, за да започне после, към 3500 пр.Хр., използването на гърнчарското колело.

Глината се състои от няколко минерала, резултат от ерозията на скалите, като слюда, фелдшпат, пироксен, кварц и др. В зависимост от състава на глината, тя може да бъде няколко вида, по-пластична, по-пореста или с определен цвят. Например, единият вид има

⁵ Web: "Bulgaria inside"

високо съдържание на желязо, което ѝ придава характерен червеникав цвят. Керамиката на тези глинени е много известна и широко използвана.

Пластичността е най-важното свойство на глината защото чрез смесване с вода може лесно да придобие формата, която искаме.

Рефрактерността е друго свойство, което се отнася до устойчивостта на високи температури, без вариации. Порьозността варира от глина до глина и придава променлива консистенция на предмета. Освен това, съществуват добавки, които се добавят в глината за намаляване на излишъка пластичност, за да се увеличи порьозността и да се улесни сушенето, но и за да се увеличи устойчивостта на частите. Адювантите са направени от натрошена керамика, черупки или кости, също смачкани, пясък, трева, слама, оризови люспи и т.н. Най-добрият адювант се състои от натрошени и изгорени черупки, защото те дават по-голяма устойчивост на съдовете при удари. Пясъкът и натрошената керамика са използвани повече.

Глината се разделя на малки парченца, за да може да се борави с нея по-добре. Остава се да изсъхне на слънце и след това се поставя в съд с много вода и се оставя да престои, след което се разбърква добре и се прекарва през сито в друг съд, в който се държи отново. След известно време, глината се утаява на дъното, а водата може да се отстрани. Тогава глината се миксира повторно и се изсипва в друг съд, и се оставя да изсъхне на въздух. Когато е достатъчно консистентна, за да бъде обработена, се нарязва на блокове и се съхранява във влажно място. Тя трябва да бъде оставена да стои достатъчно дълго, за да подобри пластичността си. За хомогенност, трябва въздухът отвътре да бъде отстранен. За това се замесва с големи парчета дърво, с боси крака или на ръка. Така става паста, чрез добавяне на помощни средства и други елементи, които улесняват подготовката и замесването.

Моделиране

Съдовете могат да бъдат направени чрез моделиране или чрез формоване, с помощта на матрица. Културата Въдастра се осъществявала чрез изработването на глинени шнурове, които чрез припокриване и смесване приемат формата, която е искал майстор грънчара.

При керамиката от южната част на Румъния и от северната на България не се е използвало грънчарското колело със само този начин на изпълнение, чрез повдигане с ръка от добре хомогенизираните глинени шнурове.

Покрития

След като се постигне желаната форма на съответния съд, все още в състояние на пластичност, му се заглаждат нередностите, и по този начин получава по-добра водостойчивост. След това съдът се украсява с конкретни мотиви. Разрезите могат да бъдат направени с черупки, пирони или пръчка, за да се образуват геометрични мотиви.

Сушене и изпичане

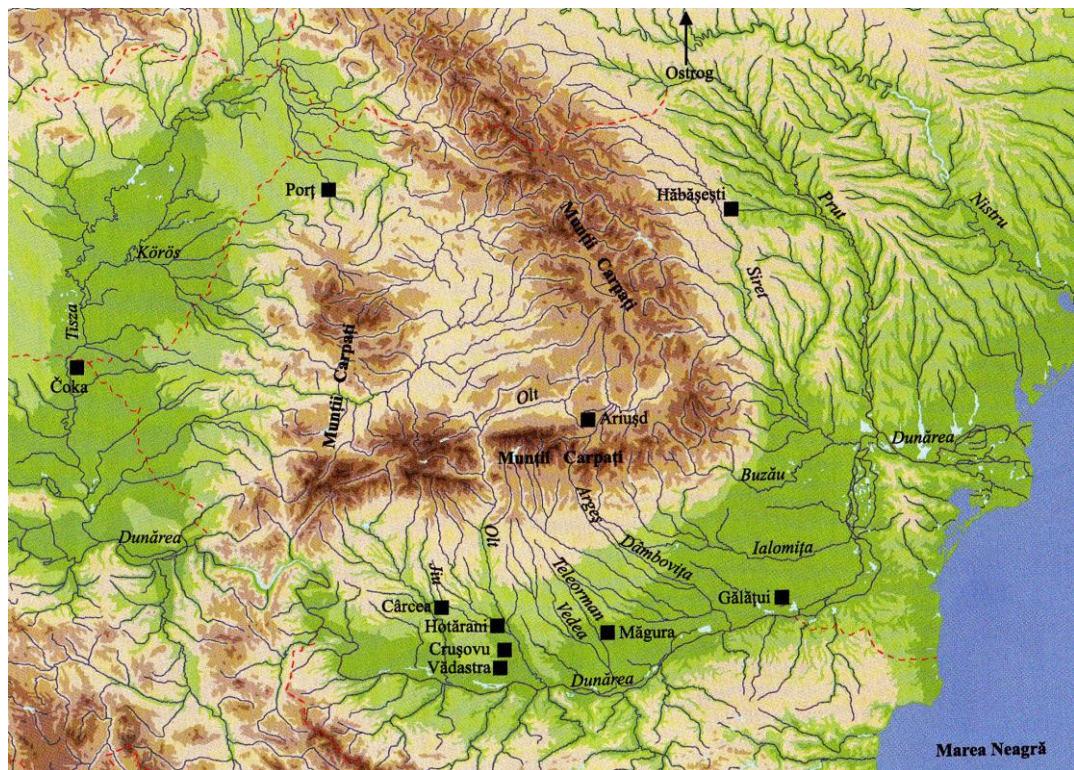
Преди горенето, съдовете трябва да бъдат изложени на слънце да изсъхнат или могат да се изсушат на покрито, сенчесто място, но температурата трябва да бъде висока, за да отстрани влагата от глината. Следва изпичането. Подготовката на пещта е много важна. Температурата на пещта е ключът към цялата операция, така че парчетата да не се напукат поради излишната топлина. Минималната температура трябва да бъде 550-600° C. За да се постигне топлинен източник на висока температура са проектирани различни пещи за постигане на желания ефект.

Примитивното изпичане се прави, както следва:

а) Яма с открит огън, с легло от въглища, на което се поставят съдовете (частите), покрити от тънки дървени клонове. Така, температурата на горене може да достигне до 700 ° C. Тази техника позволява много бързо повишаване на температурата с малка продължителност, но позволява изпичането само на малък брой части.

б) Изкопана дупка в земята и покрита с камъни, за да запази топлината по-добре. Съдовете (частите) може да се обграждат с жар, след това се покриват с буци пръст или слой глина. Така се създават високите температури и топлината се запазва повече време.

II. 3. Интерференции и прилики между Северна България и Южна Румъния

За по-точно представяне на информацията, свързана с керамиката, открита в района на Северна България и в Южна Румъния, поговорихме с изследователя Сабин Попович от Музея в Каракал. Той започна като ни каза, че цивилизациите през Праисторията са се образували по поречието на реките. Олт и Дунав са били благоприятно място за развитие на цивилизациите. Изменението на климата (валежи, суша, прекалено ниски или прекалено

1

2

високи температури) са довели до миграцията на населението от север на юг по Дунав и обратното. Преди 7, 8 хилядолетия тези промени са довели до миграцията на някои народи, които донесли в Румъния културата Дудещ. Тя е наречена така, защото изследователят Йон Комша, през 1950 г., открил следи от тази култура в квартал „Дудещ“ в Букурещ.

Имигрантите са дошли от Мала Азия през България и Румъния. По долината на Олт, във Фъркашеле и Хотарани са направени важни открития от изследователя Марин Ника. Там, тези имигранти са имали най-важните заселища. Най-ранни, обаче, са били в Корабия, в Челей и в Орля. Там съществуват най-ранните етапи на културата Дудещ. Изследователят Марин Ника казва, че въз основа на откритата керамика, в резултат на извършените разкопки, в Корабия са най-ранните заселища. От Анадола през България, имигранти дошли в Олтения и Мунтения.

Изследователят Сабин Попович казва, че между керамиката на Олтения и Мунтения няма никакво разграничение. Само че, според някои изследователи, като изследователят

Марин Ника, Еуджен Комша, Думитру Берчу, тук, в Олтения, е щяло да има по-голямо влияние на културата Винка, която би дала онези точки, а в Мунтения по-голямо влияние на линейната култура, която не би дала тези

точки. Сабин Попович казва, че в изследванията си е видял и в Мунтения, и в музея в Слатина, много керамика с точки, които не би трябвало да са в тази среда, според теориите. Това може да бъде аргумент на теорията, че може би тези дивизии са малко изкуствени и, че между Мунтения и Олтения почти не би имало разлика. Трябва обаче да се изследват по-големи количества керамика, за да се види и каже със сигурност, че наистина, тази хипотеза е добра или не, или, дали може изследователите от преди да имат право.

Както казах по-рано, изглежда, че няма разлика между Олтения и Мунтения, поне не са налице големи, значителни различия.

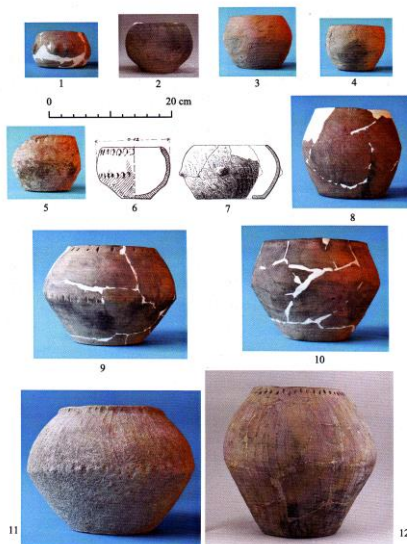
Подобна ситуация е открита и в България. На фона на културата Дудещ, чрез вътрешно и спокойно развитие, с някакво външно въздействие, се развива културата Въдастра, с разнообразна керамика, от която, за съжаление, е известна само изрязаната, която по мнението на специалистите е като платове и скулптурите от дърво. Ако дървото изгнива и не се запазва, обаче, керамиката е запазена и е изключително красива. Освен изрязаната керамика, с много голямо разнообразие от форми е и вдлъбнатата и издълбана керамика с точки, наречени от археолозите Винка, керамика барботината, от тази с малки размери до големи размери, за провизии. Има съдове, които могат да бъдат държани в дланта, съдове за пиене, но за които никой не може да докаже, че са били съдове за пиене. Много интересно е, че ние виждаме декорацията на керамиката, която е изключителна, както в Румъния, така и в България, като културата Въдастра се разпростира и в северната част на територията на България. Не е изключено да бъде и в южната част на България, но за момента - казват изследователите - там не са направени открития, никой не знае нищо конкретно.

Традиционната керамика в района на Романац. Неолитна керамика от Въдастра

Чрез откритията, направени в заселищата в Хотъран и Фъркашеле, изследователят Марин Ника се опитва да изясни въпроси като периодизация, произход, еволюция, хронологично или териториално рамкиране на културата Въдастра. Това довело до изясняването на някои въпросите за културата Въдастра, т.е. вътрешната периодизация на културата, произход и отношения със съседните съвременни култури, като например тези на юг от Дунав в България. Откритията, направени в тази страна са позволили очертаването на сложен пейзаж засягащ културата Въдастра от двете страни на реката.

Изследователят Марин Ника групира керамиката от техническа гледна точка в три основни категории: финна, добра и елементарна.

Финната керамика от паста с дребен пясък, компактирана с външен слип и сив цвят с черни и тухлени нюанси, изпечена почти равномерно. Полираните стени постигат чрез изпичане черен цвят с метален гланц или сив металик, с оловни нюанси или по-рядко жълтеникави или кестеняви. Това керамика познава по-сложна техника и орнаментални мотиви. Техниката на финия разрез характеризира първия етап след изрязването. Външната повърхност, по-рядко и вътрешната, са изцяло или частично покрити с хубав слип.

Добрата керамика е най-многобройна и има по-голямо разнообразие от форми. Пастата ѝ е по-малко компактна и освен пясък има и камъчета, а повърхността не винаги е твърде чист, без блясък е и с пори. Тази от Въдастра има паста, приготвена от мъртвите растения в леглото на река Обършия, в подножието на хълма Чишмелей или от кална глина от блатото и матката на Долината Крушовулуй.

Керамиката на културата Въдастра е не само черна керамика, като по този начин е получен чрез окисляващо изпичане. Вдлъбнатата керамика не е черна. Някои изследователи твърдят, че вдлъбнатата керамика е направена, не за да се гледа, а да бъде докосвана, погалвана. Вдлъбнатата керамика може да имитира някои метални съдове.

В своята докторска дисертация, изследователят Александру Драгоман избързва с една хипотеза, породена от изследванията на културата Кукутен и която може да бъде валидна и за културата Въдастра. Той казва, че в специализираната археологическа литература няма доказателства за откриване на некрополи. Това би довело до идеята, че мъртвите са били кремирани, а пепелта им се използвала в сместа, от която се конфекционирали съдовете. Затова Александру Драгоман идва с идеята, че въпросните съдове, които са използвали тази техника би представляли по-скоро човешки тела, съответния мъртвец, пепелта му се смесвал с глината, от която се изработвали няколко съдове, с които майсторите представляли така преминалите в отвъдното.

Елементарната керамика или често използваната е паста направена от плява и нарязана слама, примесена с пясък или камъчета. Нейният външен слой е лошо загладен и с нередности.

Керамиката на културата Въдастра има голямо разнообразие от форми: кастрони, паници, чаши, цилиндрични съдове, заострени съдове със силно изрязана уста, битроноконични съдове със различни по големина купи с крак и без крак, тенджери с изпъкнал или битроконичен профил с леко извита горна част, а дясната устна е леко отразена, чашки, съдове с конусовиден крак, битроконични съдове с гърло и четири подутини в кръглата част, съдове с крушовидна форма и извито навън цилиндрично гърло, дебелостенни големи съдове за провизии, съдове с профил под фолмата на "S", фруктиера с крак, сферични съдове.

В декоративната техника на културата Въдастра се използват разрезът, плисетата (жлебовете), импресиите от точки и ексцизия. Разрезът е фин, а понякога и поширок с ясна тенденция към ексцизия, а останалите пространства са пълни с бяло. В най-голямата си част керамиката е украсена с геометрични мотиви, резултат от назъбване.

Основните мотиви са най-вече спирали и меандри, но се срещат и триъгълниците "вълчи зъби", последователности от ромбове и квадрати, шахматна дъска. Спиралата приема различни форми, като спирала, лежащи в S, спираловидни елементи, разпадаща се спирала. Меандрите се развиват в меандроиди и зигзаг-ове насочени във вертикални или хоризонтални системи.

Пространството между орнаментите е заштриховано в мрежа. Друга категория украшение е организираният канал в зигзаг, ъгли, хоризонтални или обли линии, сърни и спирали.

В развитието на украсата са настъпили постоянни промени, но най-големите са в техниката и орнаменталните мотиви на фината керамика. Тук се минава към цялостно изразяване на свободното поле между орнаментите и инкрустацията му с бяла паста, увеличавайки художествения ефект на мотивите. Украсата се състои от ромбове или шестоъгълници, меандри и спирали. Комбинацията от тези мотиви, блясъкът, инкрустацията с бяло, сурово червено, придават един много специален декоративен ефект, непознат досега през неолита в областта.

Друга стъпка, която забележимо направена в еволюцията на керамика се характеризира с разпокъсаност и свързване в много голямо разнообразие от елементи на мотивите и затова тази фаза е наречена "барок".

Не цялата керамика е грандиозна, има и съдове с по-скромна украса, с нарези, вафли, алвеоли с нокът, обикновени триъгълни или кръгли игли под формата на кръгчета, извити линии под формата на гирлянди, резки, ремъци или трапчинки на клетки.

В пряка връзка с керамиката трябва да се споменат ямите за изпичане на керамика. Няколко такива ями са открити в пласт II Въдастра. Тяхната форма е почти кръгла, а размерите почти еднакви. Сред тях откритата през 1956 г. е с диаметър 0,75м и дълбочина 0,70 - 0,80 м.

Преоткриването на неолитната керамика във Въдастра започва с лятно училище през 1999 г., продължило и през 1999-2000 учебна година, от Университета по изкуствата в Букурещ, инициатор на лятното училище, с международен проект за археология, керамика и педагогика, наречен "Въдастра - съживяването на румънската керамична традиция". Този проект има за цел мултидисциплинарен експеримент, който е насочен към преоткриване на традиционните материали, на технологията и на начина на изграждане на декорацията при древните култури, с цел регенериране на съвременната румънска фолклорна керамика, която е изгубила своята идентичност.

През лятото на 1999 г. в с. Вишина Ноуа са изградени пещи за изпичане, реплики на праисторическите части и други предмети от керамика. На този етап е експлоатирана само пластичната стойност на старите модели.

През 2000 г. експерименти са преместени във Въдастра, мястото имайки основна значимост, защото е търсен контекста на почвата и климата, а фокусът бе върху идентифицирането на източници на глина, чийто материал да бъде след изпичането по-близък да текстурата на керамичните материали на култура Въдастра и преработка и изпичане на глината в условия максимално близки до оригиналните. Дейностите принадлежат към един много, много широк спектър. В допълнение към регенерирането на целия процес на производство на неолитна керамика от Въдастра, технология взета от народния занаятчия Йонел Кокоч, се състояха десетки други експерименти.

Бяха изградени различни видове пещи, изпитани бяха различни видове на изпичане, издигнати са бордеи, огнища, изучени бяха цветовете на глина, получена от различни видове изпичане и се достигна до контролирането на този процес. Осъществени бяха много, много експерименти с огън.

Експериментите във Въдастра са публикувани в специализирани издания в страната и особено в чужбина.

ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ

ЕВРОПЕЙСКИ ФОНД ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ

ИНВЕСТИРАМЕ ВЪВ ВАШЕТО БЪДЕЩЕ!

БЪЛГАРСКО ПРАВИТЕЛСТВО

**Проект „Дунав - мога да те чуя
и няма да те забравя,
мога да те видя и ще те запомня,
мога да те пресъздам и да те разбера”**

Програмата INTERREG V-A Румъния-България е съфинансирана от
Европейския фонд за регионално развитие.

Материал, издаден от Търговско-промишлена палата Враца. Съдържанието на този материал не представлява непременно официалната позиция на Европейския Съюз

UNIUNEA EUROPEANĂ
FONDUL EUROPEAN PENTRU
DEZVOLTARE REGIONALĂ
INVESTIM ÎN VIITORUL TĂU!

GUVERNUL ROMÂNIEI

DUNĂRE TE POT AUZI, NU TE VOI UITA, TE POT
VEDEA, ÎMI VOI AMINTI DE TINE, MI TE POT
IMAGINA ȘI TE POT ÎNȚELEGE

DEZVOLTAREA CERAMICĂ DIN
REGIUNEA TRANSFRONTALIERĂ
(BULGARIA - ROMÂNIA) ÎN
DIFERITELE EPOCI

www.interregrobg.eu

Conținutul acestui material nu reprezintă în mod necesar poziția oficială a Uniunii Europene.

I. Ceramica, un concept multimilenar. Artă în pământ ars.

Ceramica (din greacă *κεράμιον* Keràmion) este un material obținut prin modelarea și arderea argilelor. Aceași denumire se dă și artei și tehnicii de fabricare a obiectelor prin modelarea și arderea argilelor, denumită și arta ceramicii, precum și obiectelor de argilă făcute prin omogenizarea amestecului plastic, modelarea, decorarea, smălțuirea, uscarea și arderea lui.

Arta prelucrării lutului este foarte veche. Într-o peșteră din China au fost descoperite mai multe piese de ceramică cu o vechime estimată la 17.500 - 18.300 de ani. Ceramica a fost folosită prima dată acum 26.000 de ani, de vânătorii-culegători din Moravia.

Culturile preistorice din ținuturile bulgărești și arealul pe care se găsește sudul României de astăzi includ cultura Neolitică Hamangia și cultura Vinča (sec.6-3 î.Hr), cultura Eneolitică Varna (sec.5 î.Hr) și cultura Epocii de Bronz Ezro. Cronologia Karanovo servește drept șablon pentru preistoria mai largă a regiunii balcanice.

Cultura Hamangia este o cultură neolitică din mileniul IV-II î. Hr., denumită astfel după vechiul sat *Hamangia* din comuna Istria, Dobrogea. Această cultură s-a dezvoltat pe teritoriul de astăzi al României și, într-o fază târzie, pe teritoriul Bulgariei (în zona Varna și Burgas) și sporadic la NE de Dunăre.

Sudul județului Olt este teritoriul pe care s-a dezvoltat cultura Vădastra. Această cultură se dezvoltă în prima jumătate și începutul celei de-a doua jumătăți a mileniului 4 î.e.n, epoca neoliticului mijlociu, fiind denumită după comuna Vădastra din județul Olt.

Ceramica este de cea mai mare importanță în rândul izvoarelor arheologice, pentru a caracteriza o cultură, o așezare, nivelul de civilizație, la un moment dat.

Ceramica de Vădastra se constituie într-o adevărată mărturie a păstrării modului de viață al societății tradiționale, comunități preponderent agricole și practice ale unor meșteșuguri casnice.

Olarii culturii Vădastra au lăsat cele mai desăvârșite complexe de ceramică excizată și încrustată masiv cu substanță albă, constituindu-se, alături de cultura Cucuteni, în cea mai înaltă expresie a artei decorative a ceramicii din tot neoliticul european.

Cultura Vădastra a atins în cursul evoluției sale un înalt grad de dezvoltare, evidențiat între altele și de realizările din domeniul plasticii antropomorfe. Întâlnim figurine atât ornamentate cât și neornamentate.

Ceramica a fost considerată una din primele arte apărute și dezvoltate de om și s-a bucurat de un adevărat cult în toate civilizațiile umane.

Prelucrarea lutului în scopul confecționării instrumentarului de uz gospodăresc și a unor obiecte cu valoare precumpănitor decorativă a constituit pe teritoriul României, încă din neolitic, cea dintâi și cea mai importantă „industrie casnică”. Fiind una dintre cele mai vechi forme de expresie a ceea ce numim azi „artă populară”, ceramica, prin produsele sale, a fost implicată în viața socială a comunității, participând în mod nemijlocit la viața de zi cu zi a omului. De asemenea, un rol major l-a avut și în cadrul evenimentelor importante ce marchează existența umană, de la naștere și până la moarte. De aici s-a născut și o simbolistică aparte a oalelor și a vaselor în general, legată de forma și materialul din care sunt confecționate, de conținutul lor cât și în funcție de destinația lor practică sau rituală.

Reunind trei mari grupe, ceramica neagră, ceramica roșie smălțuită și cea roșie nesmălțuită, ceramica populară prezintă un vast repertoriu de forme și ornamente, determinate de tehnicile de lucru, cât și de utilizarea pieselor adaptate diferitelor necesități casnice.

Meșteșugul multimilenar al olăritului a apărut din necesitatea preparării și păstrării hranei zilnice, ca și din aceea a satisfacerii practicilor magice sau rituale de către populația stabilă de agricultori de pe aceste meleaguri. Durată dintr-un material aparent fragil, ceramica stă mărturie a continuității noastre pe aceste locuri. În timp, ea și-a pierdut funcția preponderent ritual-simbolică, funcția utilitară a cedat și ea locul produselor industriei casnice, dar continuă să reziste și astăzi funcția estetică a ceramicii.

Materia primă utilizată în olărit este, în general, argila. Cea mai răspândită și mai întrebunțată argilă în olărie este așa-zisul lut galben. El este cu atât mai nisipos cu cât se găsește mai la suprafața pământului și cu atât mai lutos cu cât se găsește mai la adâncime. Pregătirea materialului are în vedere îmbunătățirea calității acestuia prin mai multe operații; lutul se curăță de corpuri străine, se taie, se lasă să se dospească și se frământă (pentru omogenizarea argilei). De

obicei, vasele sunt realizate cu ajutorul roții olarului cu excepția vaselor replici ale culturii Vădastra care sunt realizate din fășii de lut răsucit, lipit și șlefuit odată cu ridicarea vasului.

Cromatica vaselor de ceramică păstrează tradiții străvechi. Ceramica roșie din sud-vestul țării este de proveniență romană, iar galbenul, verdele și albul din diferite centre indică tradiții bizantine. Așadar, nu putem omite marea influență pe care a avut-o ceramica de factură romano-bizantină asupra ceramicii smălțuite tradiționale, cu decor realizat în tehnica „sgraffito”. Aceasta este, de altfel, continuatoarea ceramicii sgratitate de tip „Kuty”.

Firește, ornamentarea a fost în toate timpurile una din principalele preocupări ale olarilor. Se zice că un vas este într-adevăr frumos atunci când toate elementele sale componente sunt potrivite cu gustul nostru și cu scopul pe care-l are vasul respectiv: forma, culoarea, aspectul suprafeței și motivul ornamental. Decorarea se poate face prin adâncirea suprafeței vasului, prin reliefuri sau prin pictură.

E adevărat că produsele acestui meșteșug foloseau în primul rând în alimentație, dar ceramica era folosită și în scop decorativ, în construcții sau pentru anumite ritualuri. Locuința țărănească cuprindea o mare varietate de vase de lut: oale, ulcioare, căni, străchini, chiupuri, blide, oale pentru ținut lapte, oale enorme în care se pregătea mâncarea pentru sărbătorile religioase, vase pentru flori ș.a. Vasele smălțuite, bogat ornamentate și frumos colorate, se folosesc și în scopuri practice, dar și la decorarea interiorului.

II. Ceramica.

II. 1. Preistorie și antichitate

Culturile preistorice din ținuturile bulgărești includ cultura Neolitică Hamangia și cultura Vinca (sec.6-3 î.Hr), cultura Eneolitică Varna (sec.5 î.Hr) și cultura Epocii de Bronz Ezro. Cronologia Karanovo servește drept șablon pentru preistoria mai largă a regiunii balcanice.

Cultura Hamangia este o cultură neolitică din mileniul IV-II î. Hr., denumită astfel după vechiul sat *Hamangia* din comuna Istria, Dobrogea, astăzi satul Baia, jud Tulcea.

Această cultură s-a dezvoltat pe teritoriul de astăzi al României și într-o fază târzie pe teritoriul Bulgariei (în zona Varna și Burgas) și sporadic la NE de Dunăre.

Puiu Hașotti, profesor la catedra de arheologie, istorie antică universală și a românilor, a Facultății de Istorie și Științe Politice a Universității „Ovidius” din Constanța, în lucrarea *„Epoca neolitică în Dobrogea”*, apărută la Constanța în anul 1997, susține că această cultură este apărută pe teritoriul Dobrogei, este de origine est-mediteraneană, evoluează pe parcursul celei de-a doua jumătăți a mileniului al V-lea î.Hr și începutul mileniului următor și că se subdivide în mai multe

faze: cea mai veche faza de manifestare a culturii Hamangia a fost denumită Medgidia, fiind contemporană cu fazele evoluate ale culturii Dudești; faza mijlocie a culturii Hamangia este denumită Golovița și este contemporană cu faza Bolintineanu a culturii Boian; fazele următoare sunt fazele eneoliticului târziu, precum Ceamurlia și Mangalia.

Lucrarea *„Istoria României”*, Vol. I (Moștenirea Timpurilor Îndepărtate) apărută la Editura Enciclopedică București în anul 2001 notează faptul că indivizii din Comunitatea Hamangia se ocupau cu pescuitul, vânătoarea, dar și cu cultivarea plantelor sau creșterea animalelor domestice. Ei își confecționau și vasele din

ceramică.

Caracteristică culturii Hamangia este ceramica. Majoritatea vaselor aparținând acestei culturi sunt realizate din pastă (lut) amestecat cu scoică pisată sau nisip fin. Specialiștii delimitează chiar două etape ale culturii Hamangia: prima etapă este reprezentată de o ceramică de calitate

mai proastă, primitiv ornamentată cu barbotină⁶ iar în cea de-a doua etapă avem o ceramică executată dintr-o pastă fină de culoare neagră, cu o suprafață fină, lustruită.

Formele cele mai răspândite ale culturii Hamangia sunt vasele cu pântecul bombat și gâtul cilindric, strachinile, cupele, etc. Metoda cea mai întâlnită de ornament a acestor vase constă în ornamentarea cu barbotină prin incizii sau prin încrustații cu materie albă, și foarte rar galbenă.

Figurinele ceramice (idoli) sunt reprezentate în general de figurine feminine, acestea sunt mult mai numeroase în raport cu alte civilizații ale neoliticului mijlociu din România și regiunea Balcanică. În cadrul figurinelor din ceramică avem două tipuri de idoli, și anume: idoli în picioare și idoli în poziție șezândă. Se consideră ca reprezentativă pentru această cultură statueta unui bărbat în poziție șezută, denumită „Gânditorul” și descoperită la Cernavodă. Gânditorul de la Cernavodă (nu este singura statuie de acest tip cunoscută) a ajuns să fie cunoscut sub numele de „Gânditorul de la Hamangia”.

Gânditorul de la Hamangia este practic un complex de două statui: *Gânditorul* și *femeia lui*. Gânditorul reprezintă un bărbat așezat pe un scaunel, scaunelul respectiv fiind o replică fidelă a scaunulelor de piatră neolitice. Bărbatul are coatele așezate pe genunchi și își sprijină capul în mâini (statuia este extrem de stilizată și nu transmite nici un fel de date despre vârsta sau statutul Gânditorului). Gânditorul este însoțit de o variantă feminină la fel de stilizată. Femeia nu stă pe nici un fel de scaun, și ține mâinile amândouă pe un picior. Se presupune că cele două statuete

formează o pereche. În conformitate cu unele ipoteze, „Gânditorul” ar reprezenta un zeu al vegetației, iar femeia o Zeiță a recoltei după cum afirmă profesorul universitar Ion Scurtu în „*România - Evoluție în Timp și Spațiu*”, apărută la Editura Enciclopedică din București în anul 1996.

În anul 2000, statueta de la Hamangia a fost desemnată, de către o comisie internațională, ca fiind una din cele 10 artefacte ale culturii pământene care ar trebui să ne reprezinte planeta. S-a spus atunci că „Gânditorul” ar trebui să fie unul dintre simbolurile care să fie trimise în spațiu pentru o eventuală întâlnire cu o civilizație extraterestră.

Cultura Hamangia este pusă în legătură cu o populație venită din Anatolia după cum afirmă Dumitru Berciu în lucrarea „*Cultura Hamangia*”, apărută la București în anul 1966.

Hamangia este cea mai veche cultură neolitică din Dobrogea. Ea a cunoscut o lungă perioadă de înflorire, care s-a prelungit până la nașterea variantei pontice a culturii Gumelnița, influențând-o și pe aceasta. Fazele timpurii ale culturii Hamangia au fost sincronizate de arheologi cu evoluția culturilor Criș și Boian.

⁶ **Barbotina** este o pastă diluată vitrifiabilă cu care se lipesc ornamentele și toartele pe obiectele de ceramică, respectiv un strat de lut moale aplicat pe suprafața vaselor ceramice înainte de ardere în scopul micșorării porozității.

În principal, barbotina are un caracter uzual în tehnologia de prelucrare a ceramicii, însă prin dispunerea ei are și un caracter ornamental. Aceasta tehnică de ornamentație a ceramicii se împarte în două categorii: *barbotina neorganizată*, atunci când se realizează o suprafață zgrunțuroasă și *barbotina organizată* sau în *vârci* când cu ajutorul degetelor se creează diverse linii, proeminențe sau alte motive ornamentale.

Cultura Vinca denumită așa după o localitate de pe Dunăre, mai jos de Belgrad și care mai este cunoscută și sub numele de Turdaș-Vinca (Turdaș pe Mureș, aproape de Orăștie), apare în a doua jumătate a neoliticului vechi (aprox. 5.500-3.500 î.Hr.). În Banat și în Oltenia, aflate în apropiere de centrul de iradiere a culturii Vinca, se constată o locuire mai intensă a oamenilor noii culturi. În Transilvania se cunosc mai bine descoperirile de la Nandru (Vale), lângă Hunedoara, cele din orizontul inferior al stratului de cultură de la Turdaș, pe Mureș, precum și cele de la „Lumea Nouă” (Alba Iulia) și Tăușlaș (Deva). Se constată că, în Transilvania centrală, tehnica picturii propriu-zise din cultura Criș-Starcevo dăinuiește și după formarea noii culturi Turdaș-Vinca, intrând de data aceasta și în inventarul acesteia.

În Transilvania a avut loc acum contactul dintre purtătorii culturii Turdaș-Vinca și aceia ai fazei vechi a culturii Tisa, care, la rândul ei, a absorbit supraviețuiri Criș-Starcevo. Elemente ale culturii Tisa ajung până la Vinca însăși și în Oltenia, în mediul aceluiași culturi Vinca. Aspectul Turdaș-Vinca de la asemenea -, ca și aspectul din Transilvania - legături foarte strânse cu fondul Criș-Starcevo.

Aceeași dezvoltare organică, treptată, din fondul Criș-Starcevo și aceeași absorbire a substratului mezolitic întârziat au fost constatate nu numai în Oltenia (Fiera-Cleanov, Verbicioara, Verbița), dar și la Dudești (București), unde a fost descoperită o așezare de terasă conținând urme arheologice, care documentează în jurul Capitalei prezența unui aspect local al marii arii locuite de purtătorii culturii Turdaș-Vinca.

În ceramică se folosește în continuare procedeul amestecului de pleavă în pasta vaselor, dar se practică și amestecul cu nisip fin. Formele principale ale ceramicii sunt cupele cu picior înalt și gol în interior, străchinile, dintre care unele aveau pe umăr un decor în caneluri, precum și vasele bitronconice. Dăinuiesc mai departe altărașele cu picioare, care se dezvoltaseră în cultura precedentă. Pentru ornamentarea vaselor se întrebuința tehnica inciziei, precum și tehnica „pliseurilor” (caneluri foarte fine),

de origine sud-orientală. Ca motiv decorativ caracteristic se folosea banda umplută cu puncte.

În cursul evoluției culturii Turdaș-Vinca, se generalizează fusaiiolele și greutatea de lut ars, o dovadă că torsul și ȧesutul luaseră o destul de mare dezvoltare.

Alături de cultivarea primitivă a plantelor, în special a grâului comun (*Triticum vulgare*), se practica creșterea animalelor domestice. În legătură cu cultul fecundității, s-a dezvoltat o bogată plastică antropomorfă și zoomorfă de lut.

Cultura Gumelnița este numele dat de arheologi unei culturi neolitice din a doua jumătate a mileniului V î.e.n. al cărei arie de răspândire cuprinde Muntenia, pe locul fostei culturi Boian, Dobrogea (pe teritoriul ocupat înainte de cultura Hamangia), precum și Bugeacul. Spre sud ocupă majoritatea Bulgariei, atât la nord cât și la sud de Balcani (cunoscută fiind sub numele de Kocadermen-Karanovo VI), ajungând până la Marea Egee în nordul Greciei.

Cultura Boian, o cultură a neoliticului mijlociu și recent, în parte contemporană cu cultura Hamangia și împărțită în patru etape din care ultima, numită Spanțov, datează din prima jumătate a mileniului V î.H.

Cultura Boian precede cultura Gumelnița și datează din epoca neolitică, iar primele fragmente de tip Boian au fost descoperite de G. Westen în anul 1867, cu prilejul săpăturilor efectuate în apropiere de satul Brăduț din județul Brașov.⁷

Astfel a început prima perioadă din istoria cercetărilor referitoare la cultura Boian, care s-a încheiat în 1923 când au fost descoperite (de Radu Vulpe și Vladimir Dumitrescu) așezarea Boian A.⁸

Cultura Boian acoperă o zonă geografică destul de restrânsă în timpul etapei timpurii (Muntenia), apoi teritoriul se extinde mai ales în direcția Mării Negre, până la a suprapune aria culturii Hamangia în Dobrogea. Cultura este cunoscută în Bulgaria sub numele de Marița.⁹

La început, așezările sunt destul de modeste, situate pe terase și în văi. În etapele dezvoltate, locuirea succesivă pe același loc și în așezări mai bine organizate, uneori fortificate, a dat naștere tell-urilor care au fost foarte frecvent reocupate în timpul culturii Gumelnița.

Ceramica specifică culturii Boian este decorată cu motive geometrice realizate prin excizie și încrustație, umplute apoi cu pastă albă, fiind asemănătoare, din acest punct de vedere și cu cultura Vădastra, din sudul județului Olt.

Așezările de tip tell din această perioadă sunt plasate în locuri bine protejate natural, de regulă în lunca râurilor, în apropierea teraselor sau pe pantele lor.

Evoluția culturii Gumelnița-Kocadermen-Karanovo VI se încheie progresiv odată cu sosirea la Dunăre a triburilor culturii Cernavodă I, considerate de către numeroși cercetători ca fiind primi indo-europeni. Dacă evoluția culturii Gumelnița se termină brusc în această zonă, ea continuă timp de cel puțin un secol în alte regiuni prin faza Gumelnița B.

Asemănări și influențe apar, desigur între culturile neolitice de pe teritoriile Bulgariei și României de astăzi. Cultura neolitică din prima jumătate a mileniului 5 î.Hr s-a dezvoltat pe parcursul a trei faze: Malu Roșu, Fundeni și Cernica. În prima fază comunitățile au trăit în regiunea

⁷ Eugen Comșa, *Istoria comunităților culturii Boian*, Editura Academiei, București, 1974, p.9

⁸ Sterian Ana, *Cultura Boian*, Universitatea Alexandru Ioan Cuza, Iași, 2010

⁹ France - Le ministère de la culture et de la communication, *Cultura Boian*

cuprinsă între Mostiștea și până dincolo de Desnățui. În a doua fază, așezările se întindeau de la cursul inferior al Siretului până la Desnățui pentru ca în faza a treia arealul lor să se restrângă între Jiu și Mostiștea și în zona corespunzătoare din N. Bulgariei. Ocupațiile celor din cultura Dudești erau aceleași ca ale celor din cultura Hamangia: cultivarea plantelor, creșterea animalelor domestice (în special bovine), vânătoarea, culesul fructelor etc.

Ceramica utilitară a fost modelată, în principal, din pastă amestecată cu multă pleavă. Vasele de uz comun sunt borcane ornamentate cu barbotină, brăuri alveolare și proeminente, rar cu adâncituri. Vasele din a doua categorie (piriforme și altele) au decor compus din benzi cu suprafața hașurată, dispusă în trepte, și din spirale de linii incizate. Vasele din pastă fină, în formă de pahare și castroane, erau de culoare cenușie sau neagră, cu suprafața lustruită și ornamente cu grupuri de caneluri. Această categorie se va menține în uz până în plin neolitic târziu în S-E țării noastre.

S-au descoperit și câteva figurine antropomorfe care redau un personaj feminin, de obicei așezat în genunchi și, mai rar, în picioare. Plastica Dudești are analogii apropiate în N-V Asiei Mici. Este dovedit paralelismul în timp cu sfârșitul culturii Starcevo-Criș, cu fazele mijlocie și târzie a culturii ceramicii liniare, cu una din fazele timpurii Turdas, cu cultura Ciumești. Majoritatea elementelor culturii Dudești reprezintă fondul pe care s-a dezvoltat cultura Boian.

II. 2. Ceramica în zona Balcanică. Diferențe și asemănări.

Ceramica reprezintă unul dintre cele mai însemnate produse ale gândirii și muncii umane, realizat începând cu o etapă evoluată a Neoliticului, pe la mijlocul mileniului al VIII-lea a.C., chiar dacă statuete antropomorfe și zoomorfe lucrate din argilă crudă au fost confecționate în timpul ultimei vârste a gheții din Europa (Würm III) la Dolni Vestonice (Moravia, Cehia) și Tuc D'Adoubert (Ariège, Franța), în cultura Jomon (Japonia) sau din fazele neolitice preceramice PPN A (la Mureybet-Siria) și PPNB (Munhata-Israel, Aswad II, Ghorafé-Siria, Ganj Dareh-Munții Zagros/Iran). Din punct de vedere material, ceramica reprezintă o invenție, încadrată în categoria pirotehnologiilor, care a marcat profund viața de toate zilele și evoluția ulterioară a comunităților umane, servind atât la stocarea și pregătirea superioară a hranei, prin fierbere frecventă, păstrarea resurselor de apă, transportul unor lichide alimentare, măsuri pentru cereale, cât și în anumite procesiuni religioase, ca vase sacre și accesorii de cult, sau pentru înfrumusețarea ambientului gospodăresc, din rațiuni estetice, artistice, spirituale. Câteodată, decorul incizat sau pictat al unor vase reflectă elemente din viața și gândirea comunităților neolitice și eneolitice, putând fi interpretate ca o scriere pictografică, incipientă. Ceramica a fost un rezultat al unor complexe tehnici și arte de prelucrare a argilelor, în urma cărora se obțin, prin omogenizarea amestecului plastic, modelarea acestuia, decorarea, uscarea și arderea lui, diferite obiecte, în special veselă, intens folosită în protoistorie și istorie. Cercetarea arheologică și/sau preistorică a stabilit că, prin diferențele sale categorii, forme și decoruri, în asocieri cu alte vestigii, ceramica reprezintă un important limbaj arheologic, un marker cultural, pe baza căruia se reconstituie profilul istorico-cultural al unor populații și societăți, evoluția și încadrarea temporală a acestora.

Neoliticul în Balcani

Pe la mijlocul celui de-al șaselea mileniu înainte de Cristos, pe teritoriul Iugoslaviei, estul Ungariei, în Bulgaria și România (Dunărea de Jos), s-a dezvoltat un nou grup cultural neolitic. Acestei culturi i s-au dat nume diferite, în funcție de locul unde s-au găsit, cu toate că nu există diferențe majore între ele: Starcevo în Iugoslavia, Karanovo din Bulgaria, Koros în Ungaria și Criș în România.

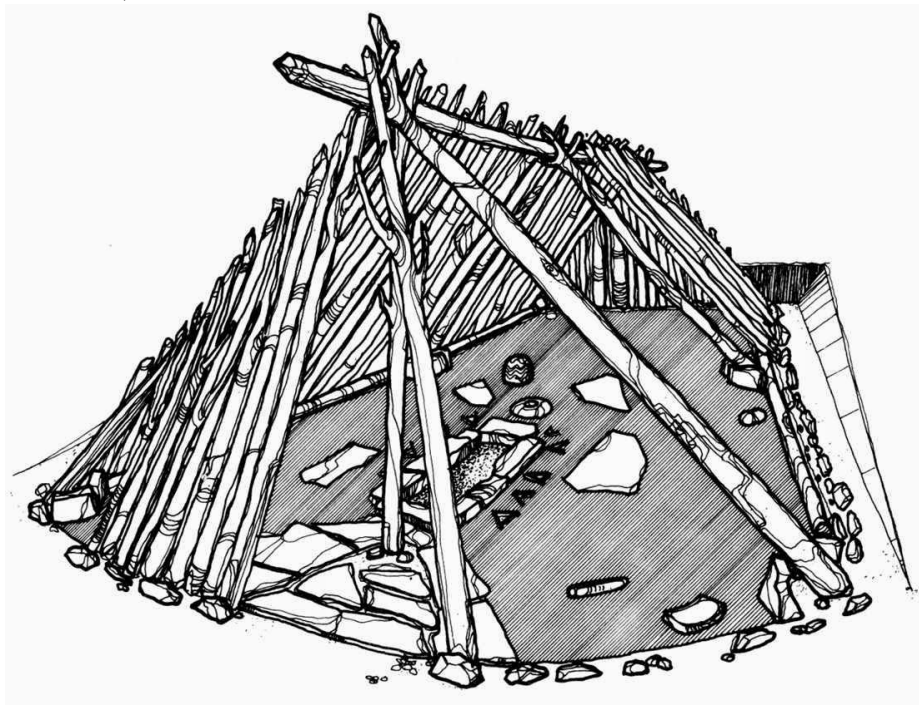
În urma săpăturilor făcute la Lepenski Vir, un important sit arheologic Mezolitic situat în centrul Balcanilor, în Serbia, s-au născut unele îndoeli referitoare la originea Thessaliană a acestei culturi.

Există mai multe niveluri de locuințe vânător/culegător, ocupații de care depindeau duratele acestor tipuri de așezări, precum depindeau și de cantitatea de resurse din împrejurimi. Nu s-au găsit încă dovezi și exisată mari controverse legate de atestarea producției de alimente care să justifice această cultură.

Cu toate că așezarea Lepenski Vir este datată cu șase milenii mai devreme, numai de la 5500 î.H. apar ceramica și producția de alimente, asimilabilă și culturii Starčevo/Karanovo care a fost declarată moment de cultură I.

Starčevo/Karanovo I / Koros (5.500 î.H. - 4500 î.Hr.)

Odată cu schimbarea activității economice se schimbă, de asemenea, tipul de locuință, devenind dreptunghiular, cu pereți de noroi și acoperit cu ramuri. În Bulgaria, de asemenea, ele aduc o proeminență ca anexă.

În satul Karanovo au fost detectate aproximativ 18 de case care permit estimarea numărului locuitorilor ca fiind între 75 și 125 de persoane. Casele au fost grupate și separate printr-un drum principal și înconjurate de palisade adică de elemente de fortificație folosite în amenajările defensive mai vechi, alcătuite din pari groși și lungi înfipti în pământ, legați între ei prin bare ușoare sau ramuri de copac, crengi de arbuști.

Ceramica descoperită aici era pictată în roșu pe fond alb, la început. Acest grup cultural a menținut relații de afaceri cu împrejurimile sale, din Ucraina la Marea Egee prin Tesalia și Dalmația.

Unii cercetători sugerează că de la mijlocul mileniului V, datorită contactelor cu Asia, a crescut și gradul de continuitate. Aceste culturi sunt denumite Vesselinovo (Karanovo II și III) și Vinča - care continuă cultura Starčevo. Ceramica suferă modificări, formele sale sunt mai complicate, apar vasele cu picior, cu apendice și mânere, iar suprafețele sunt lucrate mai cu atenție și lăcuite.

La Vinča (lângă Belgrad) s-a găsit ceramică cu suprafața de un negru lucios, cu forme complicate, idoli cu ochi migdaľați, sigilii de lut și presupuse semne alfabetice, precum și numeroase obiecte din cupru.

Cultura Karanovo

Cultura Karanovo datează din neolitic. Au fost descoperite treizeci de niveluri de ocupare, unul peste celălalt.

Evoluția ceramicii este remarcabilă, putându-se vedea aceasta în diferitele straturi, pe măsură ce se trece de la ceramica crudă (în straturile inferioare), până la cele mai de suprafață, care sunt cu desene geometrice în negru mult mai rafinat, și alb, acoperite chiar cu pulbere de grafit.¹⁰

Straturile Karanovo sunt folosite ca un sistem cronologic al preistoriei din Balcani:

- Karanovo I: influența clară a grupului Starčevo și Körös-Criș.
- Karanovo II: primul nivel inițial neolitic.
- Karanovo III: neoliticul mediu, cu ceramica lustruită.
- Karanovo IV: prezintă nivelurile asociate cu Kalojanoven.
- Karanovo V: ceramica pictată cu grafit și excizată.
- Karanovo VI: ceramică pictată cu grafit și metalurgia cuprului.
- Karanovo VII: începuturile epocii bronzului (3300-2700)

Ceramica de a fost una dintre cele mai mari invenții ale omenirii. Varietatea de forme și tipuri a fost enormă în întreaga lume și a definit diferite culturi, în funcție de caracteristicile lor. Ceramica a supraviețuit până în ziua de azi fiind mai durabilă decât alte resturi organice, cum ar fi pielea, lemnul sau osul. Ceramica a putut da astfel informații din vremuri îndepărtate ale unor grupuri culturale, care au lăsat mai multe urme.

Ceramica ne poate da și informații despre nivelul cultural atins de un popor, despre configurația societăților și popoarelor. Prin rezistența la foc și la eroziune, ceramica este o mărturie excelentă pentru toate culturile.

Originile ceramicii nu se cunosc dar, cu siguranță, ea s-a născut ca o curiozitate, ca un experiment. Modelarea lutului este foarte veche, dar utilizarea căldurii pentru a schimba structura sa chimică se află în perioada neolitică. Prin modificarea structurii chimice, apa din argilă este eliminată prin căldură, astfel încât obiectul nu pierde forma pe care meșterul i-a dat-o.

Toate obiectele din lut au fost lucrate manual pentru ca apoi, pe la 3500 A.C. să înceapă folosirea roții olarului.

Argila este compusă din mai multe minerale rezultate din eroziunea rocilor, cum ar fi mică, feldspat, piroxeni, cuarț etc. În funcție de compoziția argilei, aceasta poate fi de mai multe tipuri, mai plastică, mai poroasă sau de o anumită culoare. De exemplu, feruginoase au un conținut ridicat de fier, ceea ce le conferă o culoare roșiatică caracteristică. Ceramica acestor argile este foarte populară și folosită pe scară largă.

Plasticitatea este cea mai importantă proprietate a unui lut, deoarece prin amestecare cu apa poate lua ușor forma pe care ne-o dorim.

¹⁰ Web: „Bulgaria inside“

Refractaritatea este o altă proprietate care se referă la rezistența la temperaturi înalte, fără variații. Porozitatea variază în lut și dă consistență variabilă obiectului. În plus, există adjuvanți care sunt adăugați în argilă pentru a reduce excesul de plasticitate, pentru a crește porozitatea și a facilita uscarea, dar și pentru a crește rezistența pieselor. Adjuvanții sunt realizați din ceramică zdrobită, coji sau oase, de asemenea zdrobite, nisip, iarbă, paie, coji de orez etc. Cel mai bun adjuvant este format din scoici zdrobite și arse, deoarece acestea dau o rezistență mai mare vaselor la șocuri. Nisipul și ceramica zdrobită au fost folosite mai mult.

Argila se separă în bucăți mici, pentru a se putea manipula mai bine. Se lasă să se usuce la soare apoi se pun într-un recipient cu multă apă și se lasă să stea, după care se amestecă bine și se trec printr-o sită într-un alt recipient în care se țin din nou. După un timp, argila se depune pe fund, iar apa poate fi eliminată. Apoi argila se remixează și se toarnă într-un alt recipient și se lasă să se usuce la aer. Când este suficient de consistentă pentru a fi prelucrată este tăiată în blocuri și depozitată într-un loc umed. Trebuie lăsată să stea suficient de mult pentru a-și îmbunătăți plasticitatea. Pentru omogenitate trebuie ca aerul din interior să fie eliminat. Pentru aceasta se frământă cu bucăți mari din lemn, în picioarele goale, sau cu mâna. Se face astfel o pastă, prin adăugarea de adjuvanți și alte elemente care facilitează pregătirea și frământarea.

Modelarea

Vasele se pot realiza prin modelare sau prin turnare, cu ajutorul unei matrițe. Modelarea specifică Culturii Vădastra se făcea prin realizarea unor șnururi din argilă care se prin suprapunere și omogenizare luau forma pe care o dorea meșterul ceramist.

La ceramica din partea de sud a României cât și la cea din nordul Bulgariei nu s-a folosit roata cu numai acest mod de realizare, prin ridicare cu mâna din șnururi de argilă, bine omogenizate.

Finisajele

După ce se realizează forma dorită, vasului respectiv, aflat încă într-o stare de plasticitate, i se netezesc neregularitățile, astfel căpătând și o mai bună impermeabilitate la apă. După aceasta vasul se decorează cu motivele specifice. Inciziile pot fi făcute cu scoici, cu unghiile sau un băț fin pentru a forma modele geometrice.

Uscarea și arderea

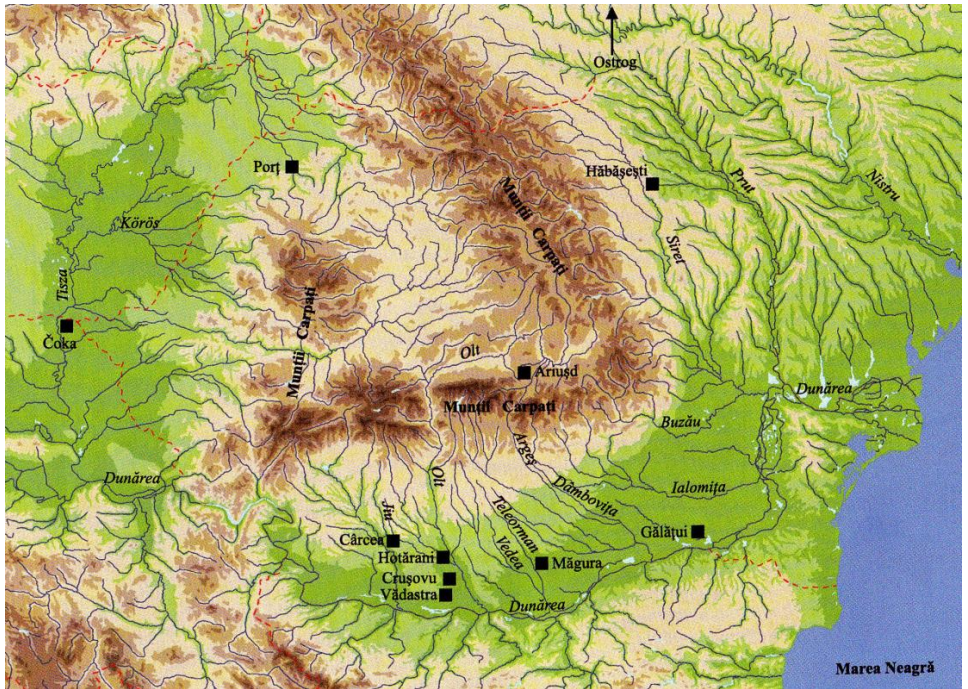
Înainte de ardere, vasele trebuie expuse la soare să se usuce sau pot fi uscate într-un loc acoperit, umbrat, dar temperatura trebuie să fie ridicată pentru a elimina umezeala din lut. Urmează arderea. Pregătirea cuptorului este foarte importantă. Temperatura din cuptor este cheia întregii operații, astfel încât piesele să nu se crape din cauza excesului de căldură. Temperatura minimă trebuie să fie de 550-600° C. Pentru a realiza o sursă de căldură de temperatură ridicată au fost construite cuptoare diferite pentru obținerea efectului dorit.

Arderea primitivă se făcea astfel:

a) O groapă cu foc deschis, cu un pat de cărbuni pe care sunt plasate vasele (piesele) acoperite de ramuri subțiri de lemn. Astfel, temperatura de ardere poate ajunge la 700° C. Această tehnică permite creșteri de temperatură foarte rapide, de o durată scurtă, dar permite arderea doar a unui număr mic de piese.

b) O gaură săpată în pământ și acoperită cu pietre pentru a reține mai bine căldura. Se pot înconjura vasele (piesele) cu tăciuni după care se acoperă cu bulgări de pământ sau cu un strat de argilă. Astfel se realizează temperaturi ridicate iar căldura se menține mai mult timp.

II. 3. Interferențe și similitudini în ceramica din nordul Bulgariei și sudul României

Pentru o imagine cât mai corectă a informațiilor legate de ceramica descoperită în arealul zonei de nord a Bulgariei și cea de sud a României am stat de vorbă cu cercetătorul Sabin Popovici de la Muzeul Caracal. Acesta a început prin a ne spune că, în Preistorie, civilizațiile s-au format de-a lungul apelor curgătoare. Oltul și Dunărea au fost locuri prielnice dezvoltării civilizațiilor. Schimbările climatice (ploile, seceta, temperaturile prea scăzute sau prea ridicate) au dus la migrația populațiilor de la Nordul Dunării spre sudul Dunării și invers. Acum 7, 8 milenii aceste schimbări au dus la migrarea unor populații care, în România, au adus Cultura Dadești.

1

2

A fost numită astfel deoarece cercetătorul Ion Comșa, în anii 1950 a descoperit urme ale acestei culturi în cartierul Dadești al Bucureștilor.

Migranții au venit din Anatolia, prin Bulgaria și România. Pe Valea Oltului, la Fărcașele și Hotărani au fost făcute importante descoperiri de către cercetătorul Marin Nica. Acolo, acești migranți au avut cele mai importante așezări. Cele mai timpurii însă, au fost la Corabia, la Celei, la

Orlea. Acolo există cele mai timpurii faze ale culturii Dudești. Cercetătorul Marin Nica spune că, pe baza ceramicii descoperite în urma săpăturilor efectuate, la Corabia au fost cele mai timpurii așezări. Din Anatolia, trecând prin Bulgaria, migrații au venit în Oltenia și în Muntenia.

Cercetătorul Sabin Popovici spune că între ceramica de Oltenia și Muntenia nu este nici o deosebire. Numai că, după unii cercetători, precum cercetătorul Marin Nica, Eugen Comșa,

Dumitru Berciu, aici, în Oltenia, ar fi fost o mai mare influență a culturii Vinča care ar fi dat acele puncte, iar în Muntenia o mai mare influență a culturii liniare, care nu ar fi dat acele puncte. Sabin Popovici spune că, în cercetările sale, a văzut și în Muntenia, și la muzeul din Slatina, foarte multă ceramică cu puncte, care

nu ar fi trebuit să fie în mediul acela, conform teoriilor. Aceasta poate fi un argument al teoriei că poate aceste împărțiri sunt puțin artificiale, și că între Muntenia și Oltenia, aproape n-ar fi nici o diferență. Trebuie însă studiate cantități mai mari de ceramică pentru a vedea și a spune cu certitudine că, într-adevăr, ipoteza aceasta este bună sau nu, sau dacă poate cercetătorii dinainte au dreptate.

După cum spuneam anterior, se pare că nu este diferență între Oltenia și Muntenia, cel puțin nu sunt diferențe mari, semnificative.

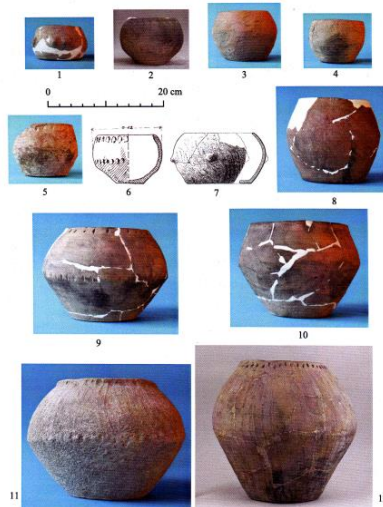
O situație asemănătoare este regăsită și în Bulgaria. Pe fondul Culturii Dudești, printr-o evoluție internă și pașnică, cu unele influențe din afară, s-a dezvoltat Cultura Vădastra, cu o ceramică diversă din care, din păcate, nu este cunoscută decât cea excizată, care potrivit opiniei specialiștilor se aseamănă cu țesăturile și cu sculpturile în lemn. Dacă lemnul a putrezit și nu s-a mai păstrat, în schimb, ceramica s-a păstrat și este extraordinar de frumoasă. Pe lângă ceramica excizată, de o foarte mare varietate a formelor, există și ceramică canelată, și incizată cu puncte numite de arheologi Vinča, ceramică barbotinată, de la cea de mici dimensiuni, până la dimensiuni mari, pentru provizii. Sunt vase care pot fi ținute în palmă, vase de băut, dar pentru care nimeni nu poate să probeze că ar fi fost vase de băut. Foarte interesant este că noi vedem decorul ceramicii, care este extraordinar, atât pe teritoriul României, cât și pe cel al Bulgariei, cultura Vădastra întinzându-se și pe partea de nord a teritoriului Bulgariei. Nu ar fi exclus să fie și pe partea de sud a Bulgariei, dar deocamdată - spun cercetătorii - nu s-au făcut descoperiri acolo, nu se știe nimic concret.

Ceramica tradițională din zona Romanați.
Ceramica de tip neolitic de la Vădastra

Prin descoperirile făcute în așezările de la Hotărani și Fărcașele, cercetătorul Marin Nica a încercat să clarifice problemele culturii Vădastra precum periodizarea, originea, evoluția, încadrarea cronologică sau aria de răspândire teritorială. Aceasta a dus la clarificarea unor probleme ale culturii Vădastra, adică periodizarea internă a culturii, originea și relațiile cu culturile contemporane vecine, cum ar fi cele de la sud de Dunăre, în Bulgaria. Descoperirile realizate în această țară au permis creionarea unui perisaj complex ce privește cultura Vădastra pe ambele maluri ale fluviului.

Cercetătorul Marin Nica grupează ceramica din punct de vedere tehnic în trei mari categorii: de factură fină, de factură bună și de factură rudimentară.

Ceramica fină este din pastă cu nisip mărunț compactă cu slip exterior și culoare cenușie cu nuanțe cărămizii și negre, arsă aproape uniform. Pereții lustruiți au

căpătat prin ardere o culoare neagră cu luciu metalic sau cenușiu, cu nuanțe plumburii și mai rar gălbui sau castanii.

Această ceramică cunoaște o mai mare complexitate de tehnică și motive ornamentale. Tehnica inciziei fine caracterizează prima etapă apoi cea a exciziei. Suprafața exterioară, mai rar și cea interioară, sunt acoperite total sau parțial cu un slip frumos.

Ceramica de factură bună este cea mai numeroasă și are o varietate de forme mai mare. Pasta ei e mai puțin compactă și, pe lângă nisip, are și pietricele iar suprafața nu este întotdeauna prea îngrijită, e fără lustru și cu porozități. Cea de la Vădastra are pasta preparată din mornoasă vineție aflată în albia pâ râului Obârșia, la poalele Dealului Cișmelei sau din lut mîlos din balta și matca Văii Crușovului.

Ceramica Culturii Vădastra nu era numai ceramică neagră, obținută astfel printr-o ardere oxidantă. Ceramica canelată nu este neagră. Unii cercetători spun că ceramica canelată nu este făcută pentru a fi privită, ci pentru a fi atinsă, pipăită. Ceramica canelată poate imita unele vase de metal.

În teza sa de doctorat, cercetătorul Alexandru Dragoman avansează o ipoteză născută din cercetările asupra Culturii Cucuteni, și care ar putea să fie valabilă și pentru cultura Vădastra. Acesta spune că în literatura de specialitate arheologică nu există mărturii ale descoperirii unor necropole.

Aceasta ar conduce la ideea că morții erau incinerati iar cenușa lor era folosită în amestecul din care se confecționau vasele. De aceea Alexandru Dragoman a venit cu ideea că vasele respective, care au folosit tehnica aceasta, ar fi reprezentat mai degrabă niște corpuri umane, mortul respectiv, cenușa lui, era amestecată cu lutul din care se făceau câteva vase, prin care meșterii îi reprezentau astfel pe cei trecuți în lumea de dincolo.

Ceramica de factură rudimentară sau de uz comun are pasta alcătuită din pleavă și paie tocate, amestecată cu nisip sau pietricele. Stratul ei exterior este prost netezit și cu neregularități.

Ceramica culturii Vădastra are o mare varietate de forme: castroane, străchini, pahare, vase cilindrice, vase tronconice cu buza puternic evazată, vase bitronconice de mărimi diferite, cupe cu picior și fără picior, oale cu profilul bombat sau bitronconic cu partea superioară ușor arcuită iar buza dreaptă și puțin răsfrântă, cești, vase cu picior tronconic, vase bitronconice cu gât și patru proeminențe pe rotund, vase piriforme cu gâtul cilindric și arcuit în afară, vase mari de provizii cu pereții groși, vase cu profil în forma literei „s”, vase fructieră cu picior, vase sferice.

În tehnica ornamentală a culturii Vădastra se folosesc incizia, pliseurile (canelurile), impresiunile de puncte și excizia. Incizia este fină și uneori mai largă cu o tendință evidentă spre excizie iar spațiile rămase sunt umplute cu alb. În cea mai mare parte ceramica este ornamentată cu motive decorative geometrice rezultate prin creștere.

Motivele esențiale sunt în special spiralele și meandrele dar se întâlnesc și triunghiurile „dinți de lup“, succesiunile de romburi și pătrate, tabla de șah. Spirala ia forme diferite precum spirala în S culcat, elemente spiralice, fărâmițări de spirală. Meandrele evoluează în meandroizi și zig-zaguri orânduite în sisteme verticale sau orizontale.

Spațiul dintre ornamente este hașurat în rețea. O altă categorie de ornament este canelura organizată în zig-zaguri, unghiuri, linii orizontale și oblice, căpriori și spirale.

În evoluția ornamentării s-au produs permanent schimbări dar cele mai mari au avut loc în tehnica și motivele ornamentale ale ceramicii fine. Aici se trece la excizarea totală a câmpului liber dintre ornamente și încrustația acestuia cu pastă albă mărind efectul artistic al motivelor. Decorul este format din romburi sau hexagoane, meandre și spirale.

Combinăția acestor motive, lustrul, încrustația cu alb, roșu crud, dau un efect ornamental cu totul deosebit, necunoscut până atunci în neolitic, în zonă.

O altă etapă ce s-a făcut remarcată în evoluția ceramicii s-a caracterizat prin fărâmițarea și îmbinarea într-o varietate foarte mare de elemente a motivelor și din această cauză faza aceasta a fost numită „baroc“. Nu toată ceramica este spectaculoasă, există și vase ornamentate mai modest cu creștături, alveole cu unghia, simple înțepături triunghiulare sau rotunde sub forma unor cerculețe, linii curbe sub forma unor ghirlande, creștături, brâuri sau gulere alveolate.

În directă legătură cu olăritul trebuie amintite gropile de ars ceramica. Câteva astfel de gropi s-au găsit în stratul Vadastra II. Forma lor era aproape rotundă iar dimensiunile erau apropiate. Dintre acestea cea descoperită în 1956 avea diametrul de 0,75m iar adâncimea de 0,70 - 0,80 m.

Redescoperirea ceramicii de tip neolitic de la Vădastra a început cu o școală de vară în anul 1999, continuată în anul universitar 1999-2000, de Universitatea de Arte din București, inițiativa școlii de vară, cu un proiect internațional de arheologie, ceramică și pedagogie numit „Vădastra - revitalizarea tradiției ceramice românești“. Acest proiect își propunea un experiment multidisciplinar ce avea ca scop redescoperirea materialelor tradiționale, a tehnologiilor și a modului de construcție a decorului din culturile vechi, în vederea regenerării ceramicii folclorice românești contemporane care își pierde identitatea.

În vara anului 1999 în satul Vișina Nouă s-au construit cuptoare de ardere și s-au executat replici ale pieselor preistorice și alte obiecte din ceramică. În această etapă s-a exploatat doar valoarea plastică a modelelor vechi.

În 2000 experimentele s-au mutat la Vădastra, locul având o importanță majoră căci era dorit contextul pedologic și climatologic iar accentul s-a pus pe identificarea unor surse de lut al căror material să fie după ardere mai apropiat de textura materialelor ceramice ale culturii Vădastra și prelucrarea lutului și arderea în condiții cât mai apropiate de cele originale. Activitățile aparțin unui spectru foarte, foarte larg. Pe lângă reconstituirea întregului proces de obținere a ceramicii neolitice de Vădastra, tehnologie preluată de meșterul popular Ionel Cococi, au avut loc zeci de alte experimente.

S-au construit diverse tipuri de cuptoare, s-au experimentat diferite tipuri de ardere, s-au ridicat bordeie, vetre, s-au studiat culorile lutului obținute în urma diferitelor tipuri de ardere și s-a ajuns la controlarea acestui proces, s-au făcut multe, multe experimente ce implicau focul.

Experimentele de la Vădastra au fost publicate în reviste de strictă specialitate din țară dar mai ales din străinătate.

UNIUNEA EUROPEANĂ
FONDUL EUROPEAN PENTRU
DEZVOLTARE REGIONALĂ
INVESTIM ÎN VIITORUL TĂU!

GUVERNUL ROMÂNIEI

**DUNĂRE TE POT AUZI, NU TE VOI UITA, TE
POT VEDEA,
ÎMI VOI AMINTI DE TINE, MI TE POT IMAGINA ȘI
TE POT ÎNȚELEGE**

Proiectul “Dunăre te pot auzi, nu te voi uita, te pot vedea, îmi voi aminti de tine, mi te pot imagina și te pot înțelege” este cofinanțat de Uniunea Europeană prin Fondul European pentru Dezvoltare Regională în cadrul Programului Interreg V-A România-Bulgaria

Conținutul acestui material nu reprezintă în mod necesar poziția oficială a Uniunii Europene.

EUROPEAN UNION

EUROPEAN REGIONAL DEVELOPMENT FUND

INVESTING IN YOUR FUTURE!

GOVERNMENT OF ROMANIA

GOVERNMENT OF BULGARIA

**PROJECT “DANUBE - I CAN HEAR YOU AND I WILL NOT FORGET
YOU,
I CAN SEE YOU AND I WILL REMEMBER YOU,
I CAN RECREATE YOU AND I CAN UNDERSTAND YOU”**

Project “Danube - I can hear you and I will not forget you, I can see you and I will remember you, I can recreate you and I can understand you ” is cofinanced by the European Union through European Regional Development Fund under the Interreg V-A Romania-Bulgaria Programme

**Material edited by Chamber of Commerce and Industry Vratsa.
The content of this material does not necessarily represent the official
position of the European Union.**